

AZ 1875-ÖS SZABAD KERESKEDELMI EGYZEMÉNY ÉS HATÁSA AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA ÉS ROMÁNIA KAPCSOLATAIRA

A 19. század utolsó harmada történeti szempontból nézve gyökeres változásokat hozott Közép- és Kelet-Európában. A korszakot tárgyaló, nagyobb lélegzetű szakmai művekben a politikai szempontok vizsgálata általában nagyobb hangsúlyt kap a társadalmi és gazdasági kérdéseknél. A térség általános gazdasági fejlődése azonban szorosan összefügg a politika és a társadalom mozgásaival, ezek egymásra gyakorolt hatásának megértése a térségben játszódó folyamatok jobb, összetettebb ábrázolásában segíthet. Az egyik vagy a másik ág túlzott kihangsúlyozása könnyen bizonyos klisékhez és előítéletekhez vezethet. A gazdaságtörténeti kutatásokban különleges pozíciót foglal el a külkereskedelem vizsgálata. Itt nemcsak a kereskedelmi forgalom ingadozásait érdemes megfigyelni két vagy esetleg több ország viszonylatában, hanem az aktuális kereskedelempolitikai felfogás változásait, valamint azt, milyen gazdasági vagy esetleg politikai indítékok vezérelték a kereskedelmi szerződések megkötését, vagy vezettek kereskedelmi konfliktusok kirobbanásához.

Az Osztrák–Magyar Monarchia Romániával 1875. június 22-én kötött vám- és kereskedelmi szerződése, amely egy évvel később, 1876-ban lépett életbe tíz év időtartamra, azok közé a kereskedelmi egyezmények közé sorolható, amelyek 1860-tól kezdődően a szabad kereskedelem biztosítása jegyében jöttek létre az európai országok között, s kölcsönös vámkedvezményeket, kereskedelmi és befektetési könnyítéseket biztosítottak. A szerződés megkötésének időpontja (1875) nemcsak politikai, de gazdasági értelemben is érdekesnek mutatkozik. Európában az 1873-as gazdasági válság következményei súlyos csapást mértek a gazdasági liberalizmusra, s ez idő tájt egyre inkább a protekcionista vámpolitika kerekedett felül és lett hangadó. Kelet- és Délkelet-Európa a „történelmi fáziskésés” leküzdésének fontos állomásához érkezett: a Török Birodalom jelentősen meggyengült, az önálló politikai és gazdasági akarat érvényesítésének igénye pedig egyre erősödött Románia, Szerbia, Bulgária esetében. A gazdasági külkapcsolatok kiépítése nem csupán jelzésértékű volt, hanem politikai jelentőséggel is bírt.

A vám- és kereskedelmi egyezmény politikai háttere

Az 1870-es évek közepére az Osztrák–Magyar Monarchia kereskedelmi szerződést kötött a legtöbb nyugat-európai országgal, melyekkel rendezte és szabályozta kereskedelmi forgalmát nyugat és észak felé. Kelet és dél irányában – egy átalakuló térségben – viszont más volt a helyzet. Oroszország – mely hatalmas felvevőpiac lehetett volna – nem volt hajlandó engedményeket tenni kereskedelempolitikai téren a nyugati országoknak. Németországban Bismarck és utódai alatt központi kérdés volt az orosz kereskedelemhez való viszony. Mindenki áttörést várt Ferenc József 1874-es szentpétervári látogatásától. Sem ez, sem a következő kereskedelempolitikai tárgyalások (Szentpétervár, 1874, Bécs, 1875) nem hoztak érdemleges eredményt, csupán vámkezelési és forgalmi könnyítéseket sikerült elérni.¹ A hatalmas és olcsó orosz agrárexport (gabona és élőállat) nyomásztóan hatott viszont a még egyensúlyban lévő európai agrárpiacra. A nyíltan vállalt orosz politikai és gazdasági befolyás erősödése a Balkánon nyilvánvalóan ütközésbe került a többi nagyhatalom hasonló ambícióival.

Ausztria 1862. május 22-én huszonnyolc évnyi időtartamú, számára nagyon előnyös kereskedelmi szerződést kötött a Török Birodalommal, de ez az 1870-es évek közepére gyakorlatilag pusztán a tulajdonképpeni Törökország területére maradt érvényben. Románia és Szerbia mindinkább nem tekintették ezt a szerződést magukra nézve érvényesnek, és saját kereskedelmi kapcsolatokat próbáltak kiépíteni a többi európai állammal. A „gazdasági elismerést” az európai államok részéről hatásos eszköznek vélték a politikai elismerés eléréséhez. Mivel a Török Birodalom területe és befolyási övezete érdek-ütközőzónának számított a nagyhatalmak között, a gazdasági kérdések fontos részét képezték az ún. „keleti válságnak”, így a lezajló folyamatok vizsgálatát ennek fényében érdemes elvégezni.

Ausztria–Magyarország gazdasági politikájának alapja az úgynevezett gazdasági kiegyezés, az időről időre megkötendő vám- és kereskedelmi szövetség kérdése volt. A kiegyezési törvény szerint „a szövetség megkötése kölcsönös alku által történjék, oly módon, mint két egymástól jogilag független ország hasonló egyezkedései történnek”.² A birodalom két részének érdekei a legkritikább esetben estek egybe, a vám- és kereskedelmi szövetség tízévenként esedékes megújítását hosszú munkálatok előzték meg. A tárgyalásokon rendszerint jelen voltak a két fél szakminiszterei, a kereskedelmi, a pénzügyi, később a földművelésügyi és ipari miniszterek, továbbá a közös külügyminisztérium magas rangú tisztviselői, leggyakrabban a kereskedelempolitikai osztály főnöke.³ Az eltérő gazdasági szerkezetek és fejlettségi szintek egybehangolása nagy kompromisszumkészséget követelt a tárgyalóktól, ugyanakkor az eredményt a közvélemény többnyire nem tartotta kielégítőnek és lemondások sorozataként kezelte.

A kereskedelmi szerződések megkötése a külföldi országokkal a közös külügyminiszter feladata volt.⁴ Ebben a minisztériumon belül működő önálló kereskedelempolitikai osztály segített, mint ahogy abban is, hogy a két országos kormány különböző elképzeléseit egyesítsék egy közös, egységes szerződéstervezetben, amellyel fel lehet lépni a külföldi államokkal tárgyaló delegációnak. A szerződések csak akkor emelkedtek jogerőre, miután mindkét országgyűlés törvénybe iktatta azokat. A külfölddel kötendő kereskedelmi szerződések esetében azonban rendszerint oly mértékben jelentkeztek a két ország ellentétei, a magyar agrár- és az osztrák ipari érdekekből eredő különbségek, hogy azokat a vámkonferenciák szakemberei nem tudták áthidalni. Ilyenkor a külügyminiszter, esetleg az uralkodó elnökletével tartott minisztertanácsra hárult a feladat, hogy a feleket megegyezésre juttassa.⁵ Az Osztrák–Magyar Monarchia legfontosabb külkereskedelmi partnerével, Németországgal kötött szerződésének hosszú folyamata és komplexitása (1877–1881) illusztrálja a legjobban, milyen nehezen született meg egy-egy egyezmény, amelynek feltétele az ellentétes gazdasági érdekek összehangolása volt.

A dualista korszak kezdetén a Monarchia gazdaságpolitikájában Kelet irányában az osztrák gazdasági körök akarata és elképzelései érvényesültek leginkább, de egyáltalán nem teljes mértékben. A balkáni államokkal kötendő vámunióval kapcsolatos osztrák elképzelés például nem valósult meg, ámbár a szerződéses politika keretein belül jelentős előnyöket sikerült megszerezni a fejlett osztrák ipar számára.

A drinápolyi béke (1829) rendelkezései a török monopólium megszüntetése mellett, a Duna teljes hosszának szabaddá tétele és a Fekete-tenger bekapcsolása az európai kereskedelmi életbe hatalmas lökést adott a dunai fejedelemségek és később Románia gazdaságának. A nagy számban megjelenő külföldi kereskedők élénk aktivitása és egymás közötti konkurenciája nyomán drasztikus árrendeződés következett be:

a román búza, a legfontosabb kiviteli cikk ára 1832–1850 között ötszörösére emelkedett – 28 lei/kg-ról 142 lei/kg-ra –, a forgalomba hozott árut pedig folyamatosan olcsóbban lehetett beszerezni. A gabonafélékkel bevetett területek nagysága 1830–1840 között tízszeresére nőtt.⁶ A fejedelemségek egész társadalmi struktúrája átalakult, újra nagy értéke lett a termőföldnek. Az állattenyésztés gazdasági súlya a legelők termőfölddé alakítása nyomán csökkent, és a második helyre szorult. A kereskedelem felértékelődött, az európai áramlatok gyorsan behatoltak a fejedelemségekbe, és az új vagyonosabb réteg kiszolgálásában és ízlésének formálásában fontos szerepet játszottak. Rövidesen a fontosabb európai államok mindegyike konzulátust nyitott: 1858-ban Ausztriának, Franciaországnak, Angliának, Görögországnak, Oroszországnak és Poroszországnak már voltak konzuljai Bukarestben, Iași-ban és Galați-ban. Szardínia Galați-ban tartott konzult, Hollandia és Belgium pedig Bukarestben.⁷ A konzulátusok segítségével az egyes országok jobban tudták érvényesíteni az érdekeiket, emellett a nagyvárosokban működő „kereskedelmi házak” túlnyomó többségben az ő állampolgáraik kezében voltak.

A Habsburg Birodalom az elsők között jelent meg az al-dunai térségben. A krími háború lehetőséget adott a Habsburg Birodalomnak a fejedelemségek katonai megszállására, így közelről is felismerhette a térség gazdasági és stratégiai jelentőségét. Számottevő kereskedelmi és politikai kapcsolatokat épített ki, diplomáciai eszközökkel eredményesen lépett fel a Duna-torkolat kisajátítására szőtt orosz tervek ellen az 1840-es évektől kezdve egészen az 1880-as évekig.⁸ Külön említést érdemel az a tény, hogy Ausztria kezdeményezésére 1866. december 15-én egy háromoldalú szerződés jött létre a Prut határfolyón való hajózásról Oroszország, Románia és Ausztria között. Ez volt az első alkalom, amikor Románia, bár török vazallus volt még, egyenrangú partnerként köthetett nemzetközi szerződést.⁹ A rohamosan növekedő, főleg dunai kereskedelmi forgalom miatt – melynek jeleként Galați és Brăila az 1840-es évek közepére szabadkikötői státust nyert – mindkét fél szükségesnek tartotta a rendezett, szabályozott gazdasági viszony kialakítását, nemcsak a már régóta létező gazdasági kapcsolatok élénkítésére való tekintettel, hanem a távlati célok elérésének első lépéseként is.

A szerződés megkötése

A szerződéskötés menete tulajdonképpen a szokásos utat követve zajlott le, azonban feltétlenül szükséges néhány különleges mozzanat kiemelése. Az a tény, hogy Románia a tárgyalások indításakor nem volt független, nemzetközi jogi kérdések sorát vetette föl. Bár Románia vámpolitikája sokszor nem követett határozott irányt, egyre önállóbbá képet mutatott. Alexandru Ioan Cuza fejedelem 1859. december 16-án szentesítette az első román vámtörvényt, amely a következő évben életbe lépett (a két referens Manolache C. Epureanu, Moldva és Constantin Steriad, Havasalföld volt). A felmerült pénzügyi nehézségek miatt a vámtarifák nagyon sűrűn módosultak (1862, 1864, 1866, 1867, 1868), így a kereskedelem szabad folyása ezáltal nem várt akadályokba ütközött. Először 1862-ben a 0,5 %-os értékvám szedése a tranzitforgalom után (a Török Birodalommal kötött szerződésben nem szerepelt), utána 1866-ban, a kormányváltást követően a beviteli vámok 5%-ról 7,5%-ra emelése, valamint a 0,5%-os községi pótlék bevezetése okozott nehézséget a kereskedőknek. Visszaélésekre adott lehetőséget az újonnan bevezetett gyakorlat, miszerint ha a vámhivatalnok túl alacsonynak találta a számlán feltüntetett áruértéket, külön érték-megállapítási joggal rendelkezett, nagy

értékű tárgyakkal a piaci ár 10%-át, kisebb értékű tárgyakkal a 20%-át véve alapul. A vámhivatalnok a helyszínen önállóan dönthetett, melyik árut milyen sávba sorol. Ugyanebben az évben állították le a vegyészeti cikkek, festékek, a közönséges borok, a dohány és az ecet importját.¹⁰ További akadályokként jelentkeztek a különböző címenként kért kisebb-nagyobb összegek – mint a pátensváltás, a külön vagyonkimutatás a határnál, a községi adó többszöri követelése –, melyek nehezítették a kereskedést Romániában. Nyilvánvalóan itt tudatos politikáról van szó: a sok akadály felállításával, melyek bár elsősorban a Török Birodalom ellen irányultak, Románia vám- és kereskedelmi szerződés megkötésére akarta rávenni a külföldi államokat.

1868–1869-ben sok beadvány és panasz érkezett Erdélyből Gorove István akkori magyar kereskedelmi miniszterhez, hogy mielőbb intézkedjen a kereskedelmi viszonyok szerződéses rendezéséről román viszonylatban, mert egyre több kiemelkedő üzlet került veszélybe az erős konkurencia miatt. Arra a magyar kérdésre, hogy lehetséges-e szerződéses viszonyba lépni a szomszédos fejedelemséggel, az osztrák kereskedelmi minisztérium válaszolt. Álláspontja szerint a Török Birodalom érdekei nem sérülnek meg egy szerződés kötése esetén, mivel a drinápolyi békében a Porta határozottan kimondta, hogy Moldva és Havasalföld belső ügyeit autonóm módon kezelheti, márpedig a vámügy annyira összefügg a pénzüggel és a közgazdasági ügyekkel, hogy ezt belügynek kell tekinteni. Egyébként pedig Ausztria már kötött egy precedensértékű szerződést egy török fennhatóság alatt álló állammal: Tunisszal, és akkor már érvényben volt a két fél között egy szökevények kiadatásáról szóló, valamint egy postaszerződés. Oroszország pedig konzuli szerződést kötött a fejedelemségekkel.¹¹ Ez lett a közös külügyminisztérium álláspontja is, s az angol és a francia aggályok dacára a minisztériumnak diplomáciai úton – felhasználva a krími háborút lezáró párizsi béke rendelkezéseit – sikerült maga mellé állítani Oroszországot és Németországot.

A községi adó ügye miatt – amelyhez Románia ragaszkodott, sőt az értékvám 2%-ára akarta növelni – a közeledés azonban megtorpant. A magyar szakminisztérium több jelentése és Gorove István közbenjárása nyomán a közös külügyminisztérium ígéretet tett, hogy az erőfeszítések folytatódni fognak. Nyomatékosításként a magyar kormány országos véleményezést kért a kereskedelmi és iparkamaráktól,¹² valamint az érdekelt gazdasági és ipari egyletektől. Bár az ipari-mezőgazdasági körök harca érződött a véleményezések során,¹³ döntő többségben pozitívnak és kívánatosnak tartották a szerződéskötés gondolatát. A beérkezett anyagokból a kormány összeállította a tárgyalás alapját képező elvcsomagot, amelyet érvényesíteni kívánt. A magyar elképzelések akkor teljes mértékben bekerültek a közös tárgyalási alapba, és a közös egyeztetés az osztrák féllel sem hozott meglepő fordulatot. A tervek szerint nem feltétlenül kívántak vámmentességet biztosítani a román gabonának, ezt a kedvezményt csak abban az esetben szándékoztak megadni, ha megfelelő ellenkedvezményeket kapnak Romániától, főleg az erdélyi ipari termékek számára. A román belső politikai válság miatt azonban a tényleges tárgyalások elmaradtak.

1873-ban Andrassy Gyula külügyminiszter egyes diplomáciai húzással – különleges státusba helyezte a román ügyvivő diplomatát Bécsben – siettetta a román kormány közeledését a Monarchiához, valamint meggyőzte az orosz és a német diplomáciát álláspontja helyességéről. 1874 közepétől felgyorsultak az események, megszületett az új román vámtörvény (*Legea generală a vămilor*), amely a tervek szerint a következő év január 1-jével lépett volna életbe.¹⁴ A törvényhez tartozó általános vámtarifákat csak 1875 februárjában véglegesítették, a parlament pedig áprilisban szentesítette. A törvény általános rendelkezései és a drasztikusan emelt importvámok – a pro-

tekcionista vámpolitika első jelei – nyomásgyakorlásként értékelhetők. A román külügyminiszter viszont külön hangsúlyozta, hogy a törvény csak azok az államok ellen irányul, melyek nem fognak kereskedelmi szerződést kötni Romániával. Mindazon államoknak, amelyek hajlandók kereskedelmi szerződést kötni, készségesen nyújtának vámkedvezményeket, s így csak az illető állam szándékától függ, akarnak-e előnyös helyzetbe jutni, avagy a terheesebb vámtörvény következményeit választják.¹⁵

Az osztrák–magyar külügyminisztériumba 1874 júniusában eljuttatott román szerződéstervezet véleményezése a két kormány részéről egy hónap múlva megkezdődött. A magyar és az osztrák fél között markáns nézetkülönbségek léptek fel, főleg a gabona vámmentessége tárgyában: az 1873-as rossz termés miatt a magyar kormány ideiglenes vámmentességet biztosított a gabonák behozatalára, azonban az 1874-es jó termés után ezt meg akarta szüntetni. Az osztrák kormány nem emelt kifogást a gabona vámmentességével szemben, a magyar kormány tagjai a kereskedelem- és közlekedésiügyi miniszter kivételével azonban nem találták megfelelőnek a kilátásba helyezett ipari ellentételezést, és vissza akarták állítani a gabonavámokat. 1875 elején a külügyminisztérium újabb javaslatot dolgozott ki, ennek megvitatására a két kormány küldöttsége tanácskozásokat tartott (1875. január 26–28. és február 16–19.). A bécsi tanácskozás eredményeként a magyar delegáció elmozdult addigi merev álláspontjáról. Márciusban a kialakított közös osztrák–magyar álláspontot és a Monarchia által kívánt, a román vámtörvényben és -tarifában végrehajtandó módosítások listáját bemutatták George Costaforu ügyvivőnek. Az ügy a továbbiakban azzal bonyolódott, hogy Magyarországon kormányváltás történt, 1875. március 2-án Bittó István helyett báró Wenkheim Béla lett a miniszterelnök. Az új kabinet felül akarta vizsgálni az addigi eredményeket, ráadásul Tisza Kálmán pozíciójának erősödése¹⁶ és az osztrák–magyar vám- és kereskedelmi unió meghosszabbításának közeledte kis híján meghiúsította az előrehaladott tárgyalások befejezését. Végül 1875. június 22-én Bécsben került sor a szerződés ünnepélyes aláírására. Costaforu kijelentette, hogy a megállapodás megkötése I. Károly addigi kormányzásának legnagyobb fegyverténye.¹⁷ (A szerződés 1876. július 1-jén lépett érvénybe, az 1876:XIX. törvényként szerepel a magyar törvénytárban.)

A szerződés tartalma és hatása

A szerződés ratifikációja a három parlamentben (magyar, román és osztrák) sok akadályba ütközött, és mindhárom esetben élénk vitát váltott ki. Mindkét aláíró fél elvileg a legnagyobb kedvezményben részesülő ország státusát élvezte a 6. § értelmében. Ausztria–Magyarország viszont megtarthatta azt a jogot, hogy a jövőben szabadon emelhesse export-import tarifáit más országok viszonylatában, ezáltal érintve a román behozatali tarifát is. Ez a kizárólagos kétoldalú tarifarendezés teljes elvetésével járt, és voltaképpen csak a Monarchiának maradt meg az önálló vámpolitika kialakításának lehetősége. A gabona, olaj (közönséges és finomított), építkezési fa, vasérc, szén, könyvek, gőz és mindenemű mezőgazdasági és ipari gépek, szerszámok és vegyi áru vámmentesen kerülhettek Romániába, a szerződés B mellékletében feltüntetett cikkek specifikus vám alá estek (amely szintén nem módosítható), a többi cikk 7%-os értékvám (ad valorem) alá esett a 9. § értelmében. A specifikus vámok mértéke okozta a legnagyobb vihart Romániában, mivel nagyon alacsonyak voltak az 1875. júliusi román tarifákhoz képest (1. táblázat).¹⁸

1. táblázat
100 kg áru vámja frankban

Áru megnevezése	A szerződés szerint	1875. évi román vámtarifa	Osztrák–Magyar vámtarifa
Finomított cukor	20	30	65,75
Feldolgozott viasz	55	84	40
Sztearin gyertyák	25	30	26,5
Közönséges papír	8	10–20	vámmentes
Más papír	19	28	5–30
Közönséges gyapjúáru	30	36	20,5
Posztó	58	84	75
Közönséges pamut	20	25	80
Félig finom pamut	25	54	80
Finom pamut	45	68	150
Legfinomabb pamut	90	144	300
Közönséges bőr	40	60	15
Finom bőr	70	80–320	37,5
Közönséges bőráru	45	70–140	30
Finom bőráru	90	224	52,5
Legközönségesebb famunkák	2	6	vámmentes
Közönséges famunkák	5	6	3,75
Finom famunkák	9	24	7,5
Legfinomabb famunkák	50	84	30
Préselt, öntött üveg	20	24	20
Köszörült, festett üveg	50	64	30

A szerződéshez csatolt pótokmány fontos rendelkezéseket tartalmazott mind-egyik fél számára. Egyrészt az egyezmény tartamára kizárólagos vámmentességet biztosított a román gabona részére – más állam nem részesülhetett ilyen jellegű kedvezményben –, az élő állatok után pedig csak olyan mértékben kellett vámot fizetni, ahogy az akkori legnagyobb vásárló, Németország vámolta a közös határnál a Monarchiából importált állatokat. A Monarchiában termelt bor további engedményeket kapott, ha a közvetlen határon keresztül érkezett, vagy a Dunán. Az érték után 7% helyett 5,5%-ot kellett fizetni, így a kevésbé értékes erdélyi bor kedvezőbb elbírálás alá esett. A lizt és liztneműek vámmentességet élveztek. A tranzitvám megszűnt. A községi adók megmaradtak, de olyan termékek után nem lehetett szedni, amelyeket Romániában nem gyártottak, illetve nem termeltek (22. és 23. §). A korábban megadott községi adójogot nem lehetett visszavonni, ha a község ezt korábban megkapta – akkor sem, ha már nem készült olyan típusú áru az országban –, de a megállapított összeg nem lehetett magasabb a román törvényekben előírányzott összegnél.

A vám- és a községi adóügy rendezése mellett a zsidókat érintő tilalmak részletezése is a pótokmányba került. A szerződés első cikkelye mindkét aláíró ország állampolgárai számára biztosította a szabad kereskedelem, iparüzés és letelepedés jogát. Ugyanitt magyarázat nélkül szerepel, hogy a szerződés nem kívánja megváltoz-

tatni Romániában „az ingatlan mezei birtok megszerzését és birtoklását tiltó törvényeket és rendeleteket”. A román kormány jelezte, hogy ezeket a jogokat nem áll módjában garantálni az izraelita felekezetű osztrák–magyar állampolgárok számára, mivel a Romániában lakó izraeliták sem voltak egyenjogúak a többi román állampolgárral.¹⁹

A kedvezmények hosszú sora miatt Romániában sok bírálata érte a szerződést. Ellenzői főleg a Liberális Párt politikusai: Ion Brătianu, Mihail Kogălniceanu, Dionisie Pop Marțian, Petre Aurelian stb. voltak, sőt Károly fejedelem sem volt megelégedve az elért feltételekkel.²⁰ A szerződés pártolói leginkább a hatalmas földbirtokokkal rendelkezők köréből kerültek ki, illetve néhány szabad kereskedelmet pártoló értelmiségi és politikus, elsősorban a később megalakuló Konzervatív Párt soraiból (Titu Maiorescu, Ion Ghica, Nicolae Suțu, Alexandru Moruzi stb.). A soraikban találjuk Mihai Eminescut is, a román nemzeti költőt, aki politikai publicisztikájában úgy vélekedett, hogy „az egyezmény teljes mértékben megfelel a mi kereskedelmi érdekeinknek”, a politikai nyereséget pedig felbecsülhetetlen értékűnek tartotta. A szerződés ellenzőit az önzők táborába sorolja, akik nem képesek mérlegelni a nagy előrelépés jelentőségét.²¹ Az egyezmény parlamenti ratifikálása után utolsó lehetőségként sokan követelték a fejedelemtől az egyezmény szentesítésének megtagadását. Tiltakozásul a román gazdasági érdek teljes feladása ellen, 1876. május 21-én az ellenzéki lapok gyászkerettel jelentek meg.

Magyarországon a szerződés megszületése szintén megosztotta a politikát és a közvéleményt. Támogatói egyrészt a kisiparosok, kereskedők köréből kerültek ki, akik új lehetőséget láttak a szerződésben, és gyors anyagi boldogulásukat remélték. Főképp a szesz- és malomiparban dolgozókról van szó – mert sokkal olcsóbbá vált a kukorica és a búza beszerzése, és így csökkentek a termelési költségek –, valamint a textil- és a bőriparban érdekeltekről. Ellenzői táborában a földbirtokosok, a magyar agráriusok képviselői foglaltak helyet. Az egyezmény hatása kereskedelmi szempontból legjobban azokkal a számsorokkal szemléltethető, amelyek az Osztrák–Magyar Monarchia és Románia közötti kereskedelem volumenét illusztrálják. A legtöbb ilyen jellegű felmérést az egyezmény hatályának lejárta idején készítettek a felek (2. táblázat).²²

Az Osztrák–Magyar Monarchia piacának súlya és jelentősége mellett – a saját kereskedelmén belül – érdemes a romániai kereskedelem néhány jellegzetes aspektusára is rámutatni. A szerződés megkötésével a Monarchia Románia első számú külkereskedelmi partnere lett, áru domináns szerepet játszottak az ország piacain. A statisztika szerint kimutatott 6,5–7%-os részesedés az osztrák–magyar összkivitelből elsőre nem tűnik jelentős aránynak. Ha figyelembe vesszük viszont, hogy a magyar ipari export több mint 15%-a Romániába irányult a szerződés következtében, már realisabb képet kapunk a jelentőségéről. Az egyezmény időtartamára tehetjük az erdélyi ipar utolsó nagy fellendülését a 19. században. Az Erdélyben készült iparcikkeknek közel a fele a szomszédos állam piacán talált vevőre, a kereskedelem majdnem olyan virágzásnak indult, mint a tetőpontra számító 1830–50-es években.²³ Az egyezmény hatására rövidesen háromszorosára nőtt a Monarchia és Románia közötti kereskedelmi forgalom. Ennek a hirtelen növekedésnek is köszönhető, hogy a közúthálózat fejlesztése mellett néhány éven belül a két ország között a vasúti kapcsolat is létrejött (Brasó–Tömös vonal kiépítése).

2. táblázat

Románia kivitele és behozatala az Osztrák–Magyar Monarchiával folytatott kereskedelem során az egyezmény megkötése előtt és után (millió frankban)

Év	Kivitel	Behozatal
1871	49,7	36,9
1872	81,7	38,7
1873	68,8	39,3
1874	55,5	48,3
1875	38,7	40,2
1876	73,8	78,9
1877	90,1	179,8
1878	67,3	168
1879	68,9	124
1880	82,9	126

Politikai szempontból Románia tekintélye emelkedett, a megkötött egyezményt alapul véve hamarosan hasonló szerződések születtek (Oroszországgal és Olaszországgal). A függetlenség közeli elnyerésével Románia fejlődésének újabb fázisába lépett, és egyre fontosabb lett számára gazdasági kilátásainak javítása. Magyarország Délkelet-Erdély és Székelyföld gyors gazdasági felemelkedését, az aggasztó méretű székely kivándorlás lelassítását, a megszerzett piaci pozíciók megőrzését, a balkáni országok piacára való könnyebb bejutását várta a szerződéstől. Magyarország reményei csupán részben váltak valóra: a székely idénymunkások száma nem csökkent, a balkáni piacok megszerzése ideiglenesnek bizonyult. Ausztria ipara a szerződéssel késleltetni és tompítani tudta a többi iparilag fejlettebb nyugat-európai állammal – elsősorban Angliával és Németországgal – folytatott versengés kedvezőtlen kimenetelét. Amikor ezt már nem tudta megtenni, a magyar ipar termékeivel versenyzett. A gazdaságpolitikában lezajlott szemléletváltozás – a protekcionizmus felé való fordulás – és nem utolsósorban a politikai változások elég hamar, már 1879-től gyökeresen megváltoztatták a kereskedelmi és vámviszonyokat.

Jegyzetek

¹ *Matlekovits Sándor*: Az Osztrák–Magyar Monarchia vámpolitikája 1850-től napjainkig. Budapest, 1877. 133.

² 1867: XII. tc. 61. §.

³ *Somogyi Éva*: Kormányzati rendszer a dualista Habsburg Monarchiában (A közös minisztertanács 1967–1906). Budapest, 1996. 172.

⁴ 1867: XII. tc. 61. §.

⁵ *Somogyi Éva*: i. m. 175.

⁶ *Enciclopedia României*. IV. Bucuresti, 1940. 461.

⁷ Uo. 464.

⁸ *Palotás Emil*: A nemzetközi Duna-hajózás a Habsburg Monarchia diplomáciájában. 1856–1883. Budapest, 1984.

⁹ *Palotás Emil*: i. m. 93.

¹⁰ *Enciclopedia României*. IV. 436.

¹¹ *Matlekovits Sándor*: i. m. 138.

¹² *Kereskedelmi és Ipar Kamarák Története*. Budapest, 1896.

¹³ Az egyik legismertebb ellenzője gróf Mikó Imre, a kolozsvári Erdélyi Gazdasági Egylet elnöke volt, a

soproni Kereskedelmi és Iparkamara a nyugati exportját féltette a szerződés miatt.

¹⁴ Enciclopedia României. IV. 438.

¹⁵ *Matlekovits Sándor*: i. m. 141.

¹⁶ Tisza Kálmánnak még ellenzéki korában egyik követelése a magyar önálló vámterület kialakítása volt.

¹⁷ *Ioan Moga*: Războiul vamal dintre Austro-Ungaria și România în lumina intereselor economice ale Transilvaniei. București, 1938. 504.

¹⁸ *Matlekovits Sándor*: i. m. 147–149.

¹⁹ Lásd az 1866. évi román alkotmány 7. §-át. *Victor Jinga*: Probleme fundamentale ale Transilvaniei. 1944, reprint Brașov, 1995.

²⁰ *Memoriile Regelui Carol I al României*. VIII. 3–6.

²¹ Muzeul Literaturii Române: *Mihai Eminescu Opere IX. Publicistica 1870–1877*, București, 1980. A kereskedelmi egyezményről 1876. július 23-án írt „Convențiunea de comerțiu” (A kereskedelmi egyezmény) címmel, illetve annak fontosságáról publikálta a *Timpul (Idő)* hasábjain.

²² A kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamara véleményes jelentése a Romániával kötött 1876.-iki kereskedelmi szerződés lelett. Kolozsvár, 1885. 4.

²³ *Miskolc: Ambrus*: A brassói román levantei kereskedő polgárság kelet–nyugati közvetítő szerepe (1780–1860). Budapest, 1987. és *Hilde Mureșan*: Cu privire la comerțul local în Transilvania în a doua jumătate a sec. XIX.-lea. In: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, Cluj, 1972.